

I Krigens Vold.

Gennem Belgien og Nordfrankrig August—September 1914.

Af Hans Schmidt, Kollund.

Da krigen brød ud i 1914, stod det for mig — og saadan var det vist for næsten alle de gamle tyske soldater — at vi skulde med, naar mobiliseringen kom. Det var vistnok mest pligtfølelse, overfor vor landsdel først og fremmest, men ogsaa overfor det Tyskland, hvor vi havde aftjent vor militærtjeneste. Saadan staaer det for mig i dag i hvert fald, at vi, naar vi aftjente vor militærpligt i fredstid for at faa lov til at bo her, saa havde vi ogsaa derved forpligtet os til ikke at svigte, hvis det blev alvor.

Mine to ældste brødre var udvandret til Danmark, Far havde altid staaet stejlt paa edsnægterstandpunktet. Allerede da jeg var dreng, sagde Far til mig, at jeg selv skulde bestemme, om jeg vilde gaa tysk soldat, eller, som han udtrykte det, aflægge ed til den tyske kejser, eller jeg vilde udvandre. Da jeg var en 11—12 aar, bestemte jeg, at jeg vilde gaa tysk soldat. Da jeg saa var med Far til Jels marked, spurgte Per Smej, der stod og talte med Far, mig, pludselig ad: »Hvad vil du saa Hans? Udvandre som dine brødre eller blive og være tysk soldat?« Da jeg saa svarede, at jeg vilde blive, sagde Far helt forbavset: »Saa fik jeg da det at vide«. Da Per Smej saa spurgte, om han ikke vidste det, sagde Far: »Nej det vidste jeg ikke, han havde bestemt, før jeg nu hørte det«.

Da jeg mødte til session som tyveaarig, og de spurgte mig, hvad jeg helst vilde være, sagde jeg gardeinfanterist, da jeg mente, at der var mest at se og lære i Berlin. Paa den næste session gik det ligesaa, da jeg var færdig, blev jeg kaldt ind igen og blev spurgt, hvorfor min Far var udtraadt af folkekirken. Jeg svarede, at det vidste jeg ikke, da det var sket, før jeg blev født. Jeg vilde selvfølgelig ikke staa og gøre dem

rede for det. Saa sagde de, at jeg havde vist godt af at blive soldat i tre aar; naar jeg nu kom til Berlin, maatte jeg ikke gøre den slags ting. »Garde schwere Kavalleri« lød det.

Jeg var saa soldat ved regimentet »Garde du Corps« i Potsdam fra 1905 til 1908. Da krigen brød ud, blev jeg straks overført til trainafdelingen og fik det derved meget bedre end som infanterist. Saa nu fik jeg det godt, fordi jeg dengang havde tjent tre aar ved kavalleriet.

De følgende optegnelser er dels citater fra min dagbog, som jeg førte fra de første dage og til den 9. Oktober — saa fik vi fast kvarter i længere tid — dels det jeg kan huske ved nu at gennemgaa dagbogen.

Den 25. Juli 1914 havde jeg ledsaget min gamle tante Magge til Kolding, da hun ikke godt kunde rejse selv. Da jeg rejste hjem om eftermiddagen, købte jeg paa bauegaarden Politiken og læste der om Østerrigs note til Serbien, eller rettere det ultimatum, de stillede, saa da jeg kom til Sommersted, hvor jeg havde køretøjet staaende, var jeg klar over situationen, og sikker paa, at krigen kom. Jeg kørte langsomt paa vejen hjem og gjorde mit bo op. Da jeg kom hjem, sagde jeg til vore to unge karle, at nu maatte vi hellere i morgen søndag gaa ud og se paa høsten, hvordan det stod, for den kom de til at bjerge, da jeg skulde afsted i krigen. Min kone og karlene kunde ikke forstaa det, men jeg var fuldstændig sikker, og dagen efter gik vi hele bedriften igennem.

Lørdag den 1. August om aftenen kom bekendtgørelsen, at Søndag den 2. August var første mobiliseringsdag. Saa vidste alle vi gamle soldater, hvorefter vi havde at rette os. Vi havde alle i vort militærpas, naar vi skulde stille, og hvor. Den aften og nat talte min kone og jeg ud om det hele, saa havde vi klaret vor stilling og var forberedt paa det, der kunde komme.

Tirsdag den 4. August tog jeg hjemmefra. Jens Nielsen fra Rødning Østermark, der da boede i Stenderup, og jeg fulgtes ad.

Hans fader Jeppe Nielsen, Hellet, kørte os til banegaarden i Øster Lindet. Jeppe Nielsen var meget nedbøjet, ikke saa sært, han havde straks 4 sønner med.

Da jeg stod paa banegaarden, kom domæneforpagteren fra Nygaard ind i officersuniform, han skulde med samme tog, saa kom præsten; Lempelius styrede straks hen mod ham: Haben sie es schon gehört? Libau ist in Brand geschossen. Ja, sagde præsten og gned sig i hænderne, es geht schon grossartig. Det var ikke med synderlig venlige følelser mod gejstligheden, at jeg forlod byen.

I Vojens var der fuldt af de indkaldte landstormsmænd, som var nogle ejendommelige soldater at se til, da de var halv civilklædt. Der begyndte vi at faa de første vilde rygter, som vi siden levede af i flere maaneder. En kendt dansk mand proklamerede, at Tyskland havde stillet Danmark et ultimatum, enten for eller imod, og, mente vedkommende, det er mest sandsynligt at Danmark gaar med Tyskland. Det havde de mest fordel ved. Saa længe havde jeg tiet stille, men nu kunde jeg ikke længere og sagde dem min mening. Jeg rejste fra Vojens i daarligt humør over, at gode danske folk kunde se saadan paa det. Senere i krigen, naar jeg kom paa orlov og ikke vilde sige ja til alt det dumme og slemme, de fortalte om tyskerne, men tog dem i forsvar, blev jeg beskyldt for at være tysk.

Da vi om aftenen kom til Flensborg, var hele banegaarden et mylder af folk; pludselig faar en af mine gamle soldaterkammerater øje paa mig, der siden den gang havde faaet fuldskæg, og straks skraalede han op: Hvordan Fanden er det, du ser ud, du ligner jo en kunstmaler fra Sild. Jens Nielsen sagde tørt, hvad er det for bekendte, du har, en kan jo snart ikke være bekendt at følges med Dig.

Natten mellem 4. og 5. sov vi, en hel del danskere, paa et halmloft i Flensborg. Onsdag middag kl. 12 marsjerede vi gennem byen ned til banegaarden, alle dem, der havde tjent

ved garden, i spidsen stemt de i: Das ist die Garde die unserm Kaiser dient! I slutningen var vi en hel del danskere, der gik tavse. Flensborgs indbyggere raabte hurra og vinkede fra vinduer og døre.

Undervejs blev der raabt ud til alle de stationer, hvor vi holdt, om der var noget nyt fra krigen. Paa en station var der en banemand, der hoppede op paa tribrættet og fortalte. Der havde fundet et stort slag sted imellem russerne og tyskerne. Det tyske kavalleri havde paa skrømt trukken sig tilbage, saa havde en hel russisk kavalleri division paa 8 regimenter forfulgt dem, var derved lokket i et baghold og bleven mejet ned af de dertil opstillede maskingeværer. Han fortalte dette meget levende om den store sejr, og tyskerne i vores kreaturvogn, der jo var én stor kupé, begyndte straks at raabe hurra, og skraale op. En mand fra Haderslev Vesteramt, der havde talt dansk hele tiden, begyndte saa at græde og sagde paa tysk, de arme mennesker, de er døde allesammen. Da han havde brølet lidt, spurgte en af tyskerne ham, hvad han græd for, han skulde jo da huske paa, at det var krig, og det var da en stor tysk sejr. Hvad for noget, sagde manden, var det russerne, der blev slaaet ihjel, jeg mente det var tyskerne; nej det var russerne. Saa for manden op og raabte hurra højere end alle de andre.

Torsdag den 6. August kom vi til Berlin og marsjerede ud til Tempelhof til Trainkasernen; der blev vi et døgn. Da vi sad en del af de indkaldte, tyskere og danskere imellem hinanden, og fik et glas øl, sagde en gaardejer ude fra Burkal, det er da godt, at danskerne har faaet de forsamlingshuse byggede i Nordslesvig, for nu kan vi da bruge dem til at spørre dem selv ind i. Jeg blev gal i hovedet, men kunde ikke vove at sige noget i det selskab.

Dagen efter blev jeg sammen med mange andre taget ud til at danne en Fuhrparkkolonne, nr. 57. Vi marsjerede saa, endnu i civil, fra Tempelhof gennem hele Berlin op til Moabit, til

II. Garde Ulan Kasernen. I min dagbog staar, at marsjen tog 2½ time gennem Berlin.

Saasnaart de saa os, blev folk staaende og raabte til os, paa alle gadehjørner og pladser, ja snart hele vejen stod folk og viftede med lommetørklæder og raabte hurra. Mest indtryk paa mig gjorde en ældre kone, hun stod og raabte, mens taaerne ustandselig løb ned ad kinderne paa hende: Ihr kommt alle zurück. Ihr kommt alle zurück. — Da vi marsjerede over Tempelhoferpladsen, kom efterretningen om, at Namur var falden. De raabte som tossede: »Namur ist gefallen«, »die Hauptstadt von Belgien ist gefallen«. Hurra, hurra. Jeg blev i første øjeblik helt desorienteret. For at Namur skulde være hovedstaden i Belgien, havde jeg da aldrig hørt. Saa sagde jeg til min sidemand i geleddet, det er da noget godt sludder, det er da Bryssel, der er hovedstaden i Belgien. Ja, du har ret, sagde han og gentog det til sin sidemand. Det forhindrede ikke, at han et øjeblik efter raabte med, at nu var hovedstaden i Belgien falden.

Da vi kom op i kasernen, var der et stort værelse oppe paa loftet, der stod — Fuhrpark Kolonne 57 — paa døren, der var alt, hvad vi skulde bruge. Ny feltgraa uniformer, støvler, haandværkstøj til smed og hjulmager, skomager og skrædder. Sko og sadeltøj til hestene, alt var der parat til brug. Tøjet passede ogsaa med undtagelse for ens vedkommende, en tyk kromand, vi havde, mellemhøjde, der vejede 230 pund. Han maatte have mægtige kiler i bukser og trøje, to maaneder efter hængte tøjet og slækkede om ham, saa maatte kilerne efterhaanden tages ud igen.

Vi rykkede saa i kvarter ude i Französisch Buchholz uden for Berlin. Der fik vi udleveret 50 vogne og cirka 130 heste, vi var 80 mand. Nu fik vi det hele arrangeret og inddelt, hestene prøvet og skoet, jeg var Gefreiter og gjorde underofficers tjeneste, saa jeg fik en ridehest. En dejlig rød ung østprøjsjer.

Torsdag den 13. August rykkede vi ud om morgenen kl 4,

ind til et proviantdepot i Berlin, der fik vi vore vogne ladede til med havre til hestene, med mel og gryn og tvebakker til folkene, saa kørte vi op til banegaarden og det hele blev ladet paa jærnbanevogne. I hver godsvogn var der 6 heste og tre fire mand. Paa vejen ind til Berlin blev min hest, der aldrig havde haft sko under før, og derfor aldrig havde været i en by, tosset, da de første sporvogne begyndte at køre forbi, den gled paa asfalten og styrtede, jeg fik det ene knæ meget slemt slaaet, saa det hovnede op.

Kl. 10 om aftenen kørte toget, vi var meget nysgerrige, hvor det gik henad. Vi anede ikke, om vi skulde til vestfronten eller mod russerne. Vore officerer var mindst ligesaa nysgerrige som vi, de anede heller ingen ting. Vi var nærmest tilbøjelige til at gætte paa, at det gik mod øst. Toget holdt stille og kørte, og det var nat, og vi faldt isøvn og vidste ikke, hvor det gik hen. Om morgenen, da det var lyst, og vi stak hovedet ud af døren, opdagede vi, at vi kørte paa strækningen efter Magdeburg, saa vidste vi, at det gik imod vest. Vi kørte over Magdeburg, Holpminden, Köln og havde det meste af tiden en dejlig udsigt fra vognen. Fra Köln i retning af Trier. Blev ladet ud paa en lille station: Weywartz! oppe i Eifelbjergene, cirka 15 kilometer fra den belgiske grænse. Den første nat kom vi i kvarter paa øvelsespladsen Elsenborn! Soldaterne citerede: Oh Elsenborn, dich schuf der Herr in seinem Zorn! Nu var det ikke manøver længere, nu var det alvor.

Hvor vi undervejs havde gjort holdt paa en banegaard, havde folk raabt hurra for os og overfyldt vognen med gaver, cigarer og cigaretter og alt muligt. Vi kom først til Elsenborn den 15. om aftenen, to døgn var vi i toget, alle togene kørte langsomt men sikkert.

Næste morgen søndag den 16. red vi saa ind over den belgiske grænse. Inden vi red over grænsen, holdt ritmesteren en tale til os, at nu drog vi ind i fjendens land, nu skulde vi have et øje paa hver finger. Vi havde alle hørt saa meget om de franske franktirørs, og de belgiske skulde være endnu værre, saa

vi var opmærksomme. Det varede dog kun en halv dag, saa var vi vænnet til og tænkte ikke mere paa det.

Der staar i dagbogen: »Vi marsjerede mellem 40 og 50 klmt ind igennem en dejlig egn, med store bjerge, lange, dybe slugter, men kun græsmarker og skove, ingen kornmarker. Befolkningen saa ikke særlig venlig til os, hvilket intet under er. En beboer af et lille hus ved vejen, som saa ud af vinduet, satte ritmesteren revolveren for brystet, han maatte følge med som gidsel.« (Jeg tænker, at de var lige bange for hinanden.)

Om aftenen kom vi til en lille by, der hedder Theux, der kom vi i kvarter. I dagbogen: »Befolkningen meget venlig. En ung kone, der kunde tysk, fortalte os, at i en landsby tæt herved, havde de civile skudt en soldat, saa var alle kvinder og børn bleven jaget ud af byen, og alle mændene og husene skudt ned af artilleriet.«

Mandag den 17. holdt vi rast. Jeg kølede mit knæ, dér var slem. Løjtnanten roste mig, fordi jeg havde saa megen »Vaterlandsliebe«, at jeg var taget med, tiltrods for at han havde tilbudt mig at blive i Berlin. Jeg var helt flov over rosen; jeg tog med, fordi jeg kunde regne ud, at det var ikke saa farlig en plads, den jeg havde faaet, og derfor vilde jeg gerne beholde den.

Tirsdag den 18. i dagbogen, »afsted kl. 7½ efter Lüttich. En sørgelig vej! Snart laa der en hest, snart et dødt kreatur, saa kom vi til de sørgelige rester af den før omtalte nedskudte landsby. Tit laa alle vejtræer fældede, saa var der masser af pigtraad, altsammen for at spærre vejen, nu laa det ved siden af. Vi kørte uden om Lüttich ind igennem en stor fabriksby, Tullieur. Vi kørte fra kl. 3 til 10 igennem lutter arbejderkvarterer, folkene stod og drev paa fortovene. Kom til en landsby, der hed Vierset, kl. 1 om natten, saa bandt vi hestene til vognene, fik endelig noget at spise og kom til ro kl. 3, op næste morgen kl. 5½.«

»Den 19. marsjerede vi gennem en frugtbar egn, med masser af roer og korn, langs vejene vældige store træer, elm,

her er ingen vestenvind. Om aftenen kl. 9 kom vi til en by Hannuth, der kom vi i kvarter i et kloster.«

»Den 20. op kl. 4^{1/2}, vi kørte i en stegende hede, stadig er det frugtbar jord. Om aftenen kl. 9 til Corbois, til ro kl. 11. op kl. 4. Alle folkene er sløve og søvnige og utilfredse, igaar fik hverken folk eller heste noget at spise.«

»Fredag den 21. op kl. 4, forspændt kl. 6, saa laa vi og døsede til kl. 12, vi døsede og spiste. Men vi trængte ogsaa til det. Saa kørte vi tilbage, efter at vi havde læsset noget af, for at hente ny forsyning. Vi fik lønning.«

»Den 22. kom der stadig ingen biler med fragt til os. Vetter, en af mine folk, fandt en tysk-fransk ordbog. Den havde vi savnet længe for at kunne gøre os forstaaelig for befolkningen. En købmand der i byen havde forladt butik og hus og det hele. Der hentede enhver, hvad han havde brug for, jeg, skjorte, strømper og et par tøfler.«

(Da jeg gik ind paa en gaardsplads med en spand for at faa noget vand til vaskning, traf jeg der en af vore folk, der lige havde begyndt at slaa en gammel kone med sin pisk. Jeg sprang straks imellem og spurgte, om han var tosset, at slaa en gammel kone. Ja, kan Du tænke dig, sagde han, den tосsede kvind, jeg maa ikke tage noget vand af pumpen her til at vadske mig. Da jeg saa talte med den gamle kone, det vil sige, talen var mest tegn og fagter, og enkelte ord jeg havde lært, fik jeg ud af det, at soldaten maatte ikke tage af det vand, da det ikke var »bon«, men hun halede os med ud paa den anden side huset, der var en pumpe, den var god. Saa-danne misforstaaelser var der mange af.)

Da vi havde god tid, hentede vi 10 høns i en forladt gaard, dem kogte vi, saa det gav hønsesuppe til aften. Vi boede i en lade hos nogle meget flinke folk, manden har selv skrevet sit navn i min dagbog, A. Jacqmot, byen hed Chaumont.

Søndag den 23. August. Den dag kørte vi paa store landeveje, der var brolagte, med store kønne træer ved siden. De høje slanke elmealléer kan man blive ved at huske. Da vi kom

til byen Gesvès, var der saa overfyldt, at vi ikke kunde komme frem. Der mødte vi den første fangetransport. Cirka 100 franskmænd, i deres røde bukser, slidte gamle uniformer og trætte, som de var, saa de meget medtagne ud. Om eftermiddagen mødte vi igen en stor transport fanger, deriblandt flere fra fremmedlegionen, og farvede, Tyrkere som vi kaldte dem, alt imellem hinanden. Ved siden af vejen en stor flyverpark. I kvarter kl. 8 op kl. 4, byen hed Fleurus.

»Mandag den 24. Aug. marsjerede vi over Gosselies, hvor befolkningen stod ude paa gaden og gav os mad og drikke og alt,» staar der i dagbogen. Dette kan jeg ikke huske, derimod kan jeg huske en anden lille by, som jeg ikke ved navnet paa. Der gjorde vi holdt paa gaden, som vi saa tit gjorde, saa gik jeg ned i en sidegade for at se at bjerge noget mad. Vi stod altid med pengene i haanden, hvor der var folk hjemme. Saa havde vi en tysk doktor med vor kolonne, der talte glimrende fransk, hans mor var fra Frankrig. Han lærte mig de første franske ord, og de var gode: »S'il vous plait!« Det betyder noget lignende som, vil De være saa venlig. Doktoren sagde, begynd altid med det. Franskmændene tror, at alle tyske soldater vil æde dem. Naar de saa hører, S'il vous plait, saa ved de, at det er en elskværdig mand, de har med at gøre, og saa er de flinke.

Nu kom jeg saa ned i den lille gade og gik ind i et hus, betydede dem, at jeg var sulten og sagde mit »S'il vous plait«. Det var vist et arbejderhjem. Manden gjorde med tegn forstaaelig, at han selv intet havde. Men pludselig for han ud i Køkkenet og kom ind med et halvt hvedebrød og en stor brød-kniv, viste mig, at det var det sidste, de havde, tog kniven, skar det midt over og gav mig halvdelen. Da jeg bød ham penge, afviste han dem, men slog mig paa skulderen og kaldte mig kammerat. Det var det eneste ord, jeg forstod af alt det, han sagde, men gerningen vil jeg altid kunne huske.

»Kl. 5 eftermiddag læssede vi vore varer af til troppeafdelingerne, fik kort efter ny forsyning og fortsatte. Kl. 9 aften

holdt vor ritmester, von Below, en lang tale til os, om alt det, vi skulde udrette og overvinde. Om aftenen kl. 10 kom vi til en by, der var om dagen bleven skudt 200 civile borgere, og den del af byen, vi holdt i, var afbrændt. Paa begge sider af gaden stod de endnu rygende ruiner af høje huse. Det var »Charleroi«. Da vi havde holdt der en timestid, kom der ordre, at vi kunde lægge os til at sove, men hestene skulde blive staaende for. Nu begyndte de fremmeligste at undersøge kældrene i de afbrændte huse, det var en varm bestilling, da der endnu var fuldt af gløder. Vi fik for vor part, min kammerat Vetter og jeg, 15 flasker champagne og 20 flasker vin. Saa lagde vi os til at sove efter at have smagt paa varerne. Vi sov paa vognene, nogle paa stenbroen, men vi sov.»

»Tirsdag den 25. August. kl. 5 fodrede vi de stakkels heste, der havde staaet foran vognene hele natten. Saa gik det videre. Vi nærmede os mere og mere de kæmpende tropper. Afbrændte og sønderskudte huse, her og der en frisk grav ved siden af vejen. Et sted laa der 5 saarede franskmænd ved siden. de tørstede, vi havde heldigvis en halv flaske vin, vi kunde faa fat i, som de fik.»

»Om eftermiddagen gjorde vi holdt og fodrede, ritmesteren fortalte os, hvordan krigsstillingen var. Saa fortsatte vi. Hele eftermiddagen mødte vi folk, som vendte tilbage til deres hjem, efter at krigen var drevet over, nogle tilfreds, med deres bylt tøj paa nakken, en gammel mand kom kørende med sin kone paa en lille kærre forspændt med et æsel, konen var død. Nogle kom kørende i landauer og andre kørte med kør, de stakkels mennesker, de vendte tilbage til deres afbrændte, sønderskudte eller plyndrede hjem. Om aftenen kom vi i kvarter i en landsby Barbençon.»

»Onsdag den 26. Aug. Da vi havde kørt en time, kom der en fjendtlig kavalleripatrouille. Vi gjorde holdt og gik straks ud i skyttekæde. Det blev ikke til mere, de var væk. Der faldt nogle skud. Det var en civil, som saarede en mand fra 28. kolonne, der kørte foran os. Han blev straks skudt.»

Bagefter forlød det, at manden havde haft et jagtgevær, og at han havde sagt, at han kun vilde skyde kaniner. Hvad der er sandt, ved jeg ikke, men det var i alle tilfælde dumt at ligge med den ladte bøsse bag ved et hegn, ind til en vej, der var fuld af marsjerende tyske soldater.

»Lidt længere fremme laa der en ung mand i civil død oppe paa en banke ved vejen, det saa ud, som havde han ligget længe. Saa kom vi igennem en landsby, der stod i flammer, de civile havde skudt, blev der fortalt, saa var byen stukken i brand, kirken brændte, en yngre kone løb sindsforvirret rundt i gaderne, det er skrækkeligt. Videre, døde, grave, døde heste, der ligger og lugter, køerne løber rundt og brøler, de er ikke mal-kede. Stadig møder vi de grædende folk der vender tilbage til deres hjemegn.«

Om aftenen i bivuaak i en roemark. Vi kunde se en kirke, der brændte, taarnet stod som et flammende sværd mod himlen. Det regnede, jeg laa og sov under vognen, det var koldt, vi havde ingen tæpper.

»Den 27. Aug. En køn tur ind igennem et højland, græsgange med kreaturer, frugthaver, overalt levende hegn.«

(Da vi den dag havde et af vore sædvanlige stop, fordi vejen var ufremkommelig af folk, militær eller civil, gik nogle af folkene paa opdagelse i en forladt ejendom ved siden af vejen. De fandt en stor balje med tyk fløde eller smør. Naar vi havde brød, havde vi aldrig noget at smøre paa det, saa denne balje var meget velkommen. Saa kom der et par andre, de havde fundet et par høns, de skulde straks slagtes. Den ene løb sin vej, den reddede livet, den anden huggede de hovedet af, men saa gav de slip paa den og saa flagrede den lige op i baljen med smørret, mens blodet løb ud af halsen, det blev rødt og hvidt, derfra fløj hønen lige ind i tjørnehækken ved siden af, væk var den. Nogle grinte, andre skældte ud, i det samme lød trompeten: »Frisch auf Kammeraten, auf's Pferd auf's Pferd!« (Signalet om at sidde op). Vi løb alle til vore heste, og saa gik det videre).

»Den 28. Aug. Stadig fremad, ingen kornmarker, kun græs-gange og frugthaver, her har de rødt kvæg, næsten som det røde derhjemme. Det er meget højt oppe, det er en gren af ar-dennerne. Vi red til kl. 2, saa kørte vi ind paa en mark, fodre-de heste og os selv. Kl. 5 kom ordren, vi skulde videre, der var endnu 25 klm. Det var lettere sagt end gjort, vejene var overfyldte, og der var meget stejle bjerge. Da vejen et sted var spærret af en vogn, der var kørt fast, gjorde vor ritmester kort proces, han raabte paa nogle af vore folk, at de skulde vælte vognen, det gjorde de, saa var vejen fri, vi drog videre, men det var nogle kønne velsignelser, der lød over os.«

Da vi om aftenen holdt et sted, hvor vejen igen var overfyldt, stod der to husarer og var ved at save en telefonpæl om ved siden af vejen, da jeg spurgte dem, hvorfor de gjorde det, svarede de, at de manglede brændsel til at koge deres mad ved, og denne her var godt tør. Det er saa betegnende for soldatens mentalitet. Jeg har tit selv senere i krigen gjort ligesaa.

»Kl. 2 om natten fik vi pludselig fjendtlig ild, det blev et værre spektakel, vi kunde høre kuglernes piben, nogle fyrede til den ene side, andre til den anden, (staar der i dagbogen). Det var en ejendommelig følelse, jeg var ikke bange, tænkte et øjeblik paa Margrethe og dem hjemme, at det snart kunde være forbi, fik min karabin ud og var klar til at fyre.

Det var selvfølgelig de civile, der fik skyld for at have skudt paa os, det var vistnok kolonne 28, som igen var foran os, der havde hørt et skud og saa havde begyndt at fyre, og vore folk ogsaa, det hele i bælgmørke, paa en vej der gik i en bue, saa det var sært, at ingen blev truffen. von Below skældte ud, der blev straks stukket ild paa en lade, ved siden af vejen, hos nogle helt uskyldige folk, en hund brændte, nogle heste løb løbsk.«

»Kl. 5 morgen rykkede vi i kvarter, ud igen kl. 8, afsted til kl. 2. Saa gjorde vi holdt, men kort efter kom der ordre, at vi skulde tilbage, vi var kommen for nær ind paa de kæm-

pende. Kanonerne fyrede hele tiden, det var som en torden, vi kunde slet ikke høre de enkelte skud. Henmod aften rykkede vi i bivua. Slaget var stilnet af. Det var et prægtigt vejr, vi sov ude i det fri og fik en dejlig søvn.«

Jeg havde tit spekuleret paa, hvordan jeg vilde kunne tage ilddaaben. Men jeg var hele tiden ganske rolig.

»Søndag den 30. August. Vi maatte ride en halv times vej med vore heste for at faa dem vandede, der var saa mange heste, at vi snart ikke kunde faa vand nok. Saa red vi videre, de fortæller, at igaar har vore tropper haft et tab paa 2000 her. Om eftermiddagen laa vi i ro, jeg fik en ren skjorte paa,« staar der i dagbogen.

Mandag den 31. August.

»Byen, hvor vi havde ligget i kvarter, hed »Neuville St. Amand«. Saa gik det videre, hen over de steder, hvor der de sidste dage var kæmpet. Ved vejen laa der masser af shrapnels, som der var fyret med, et sted en snes døde faar, der var ramt af shrapnelkugler. Lidt længere fremme laa der døde soldater mest tyske, enkelte franskmænd. Den ene ved siden af den anden, de flste laa helt naturlig, sunken sammen, enkelte steder var der saa mange, at de laa i bunker. Vi kom saa til en bro, som franskmændene havde forsvaret med et maskingevær, der laa de igen i et tykt lag. De saarede var næsten alle væk. Henimod aften kom vi til Ribemont, der læssede vi af og vandede heste, saa kørte vi til »Fesmy« der kom vi kl. 10.«

Tirsdag den 1. Sept. Op kl. 3, afmarsj kl 5. Vi mødte tit det, der paa tysk kaldes »versprengte truppen«. Det vil sige enkelte eller flere infanterister, som er kommen bort fra deres troppeafdeling og ikke kan eller ikke vil finde tilbage igen. Vi tog alle dem med, vi mødte, da vor ritmester ikke havde noget imod at have noget infanteri til dækning. Mange af dem, vi havde med, var sikkert lusket væk fra deres afdeling, og de befandt sig godt hos os. Alle soldater er ikke helte. Den dag

kørte vi ikke saa langt. Vi kom i kvarter i Bergues sur Sambre.

Onsdag den 2. Sept.

»Igaar læssede vi af og læssede paa igen, saa kører vi frem og saa tilbage, saa vi ved ikke altid, hvor vi er. I dag er det det varmeste, det har været endnu.« Underofficer Lassen (domæneforpagter paa Hørlyck ved Vojens) kom i dag ridende og spurgte, om vi havde noget at drikke, han var saa tørstig. Da jeg trak en flaske rødvin frem, sagde han: Det skidt vil jeg ikke have, hvis I ikke har champagne, saa kan det være det samme. Saa godt var vi udrustet med drikkevarer paa det tidspunkt. Det var værre, naar vi intet havde at spise, vi fik heldigvis i nogle dage konserves paa nogle af vognene, der stjal vi daaser ud af kasserne, slog kasserne til igen, og saa levede vi højt. Fremmarsjen gik saa rask, at det meget tit var umuligt at faa forsyningen frem. Særlig led vi under, at vi ingen brød kunde faa.

»Den aften kom vi i kvarter i Vadencourt. Der var en lille flod, saa jeg var ude at svømme, det var dejligt. Om aftenen lavede Vetter gullasch, vi drak champagne til, saa det var stortet.«

Torsdag den 3. Sept.

»Op kl. 4, afsted kl. 6, vi kørte stadig syd paa og kom hen ved aften til »Vendeuil«, hvor vi kom i kvarter.«

»Fredag den 4. Sept.

Kørte kl. 5 stadig syd paa, køn egn med frugttræer langs med alle veje. Om eftermiddagen kørte vi en lang tid langs med en kanal, der laa fuld af de store fragtbaade, langs med kanalen de høje søjlepopler.« Det var en dejlig tur. Vi havde benyttet kanalens trækvej, (den vej som hestene gik, der trak baadene i kanalen). »Nu skulde vi pludselig svinge op over kanalen, over en af de meget høje broer. Det var vanskeligt, flere vogne sad fast, en gik i stykker. Det tog megen tid, saa de, der var kommen over, maatte vente.« Nogle gik da som sædvanlig ind i et tomt hus ved vejen, for at se om der var

noget at hole. Det eneste, de kunde bruge, var et mekanisk klaver, som efter at være trukken op med et haandsving, kunde spille et stykke. Da de ikke kunde være saa længe borte fra hestene, bar de klaveret uden for, der stod det saa og spillede for fuld kraft. da vi drog videre. »Vejen gik saa ind igennem en stor skov, og om aftenen kom vi i kvarter i Concy. Vi sov i posthuset, medens hestene stod bunden ved vognene. Ritmester von Below sagde, da de ikke kunde finde godt nok kvarter til de herrer, officerer, at der skulde staa i fredsbetingelserne med Frankrig, at de skulde forpligte sig til at bygge et ordentligt hus i hver landsby, som de tyske officerer kunde faa kvarter i, i den næste krig.

Lørdag den 5. Sept.

»Kom vi igen gennem store skove og over et højland til en by, der hed »Vic sur Aisne«. Der var en gammel borg midt i byen, den stammede helt fra Karl den stores tid, men var ombygget i det 13. aarhundrede.« Det har jeg skrevet den dag, hvor jeg har faaet det at vide, ved jeg ikke, antagelig hos vor doktor. Vi blev kendt, da vi, naar vi tit holdt i en by, begge gik ind i den nærmeste kirke; de havde mange dejlige gamle bygninger, og der mødtes vor interesse. Derefter gik det igen over et højland og ind igennem skove.« Vi laa i bivuaak ved »Villers Cotterets« og sov under vognene. Vi havde en af de dage passeret en stor korsvej, der stod paa vejviseren »Paris 101 kilometer.« »Vi drog syd paa, saa vi fik Paris i vest, til vore store sorg, den by vilde vi gerne have set, og at det gik derned, var der ingen i tvivl om, saa stærkt som det gik frem hver dag.«

»Søndag den 6. Sept.

Op kl. 3. Start kl. 5, ind gennem nogle dejlige bøgeskove, kl. 7 gjorde vi holdt i la Ferté-Milon. Meget køn gammel kirke, taarnet meget gammelt. Saa gik det videre, vi kørte i en meget stor bue.« Vi havde en del reserveheste med fra Berlin, men der gik overordentlig mange til under den forcerede fremmarsj. I Belgien var der masser af heste, og de havde ikke naaet at faa dem væk alle, inden vi kom, hvor de gik løse

i en mark, tog vi for os af retterne. En dag vi kom forbi en mark med en hel masse plage, red der nogle ind i løkken, og det lykkedes at fange en dejlig tre aars hoppe ikke af de aller sværeste, nærmest en ardenner, den blev en af vore bedste heste, vi satte den straks for vognen, som den vist aldrig havde prøvet før, den gik lige i vejret og saa fremad, det var et dejligt dyr. Vi kom efter en meget drøj tur i kvarter i Epieds.

»Mandag den 7. Sept.

Vi kørte nu ind igennem bjergene og er nu øst for Paris. Vi skulde nu over »Marne«, der gik en hængebro over ikke ret langt fra »Chateau Thierry«. Der var høje bjerge lige nord for Marne, saa det gik stejlt ned til broen. Det var en hængebro, der blev sagt, at den var skrøbelig, saa vognene maatte over en for en.« Morsomt var det at staa oven for og se broen gaa ned i en lille dal ligesaa vidt, som vognen kørte frem. Landskabet var fremdeles meget bjergfuldt men kønt, mange af sydskraaningerne var bevokset med vin. Vinen var snart moden, og vi spiste selvfølgelig af den. Om det var, fordi vi var udsultede, eller maaske fordi vinen var sprøjtet med noget, der lignede Bordeauxvædske, resultatet var i alle tilfælde, en mægtig mavepine for os alle, uden undtagelse, »Rensborgermarch« kaldes det i soldatersproget.

»Saa kom vi til en lille by dybt nede i en dal, langs begge sider af vejen laa her store bunker af svært engelsk artilleriammunition i forskellige kalibre. De havde ikke faaet tid at faa det med paa flugten. Vejen op ad bjerget gik i siksak, saa stejlt var det, og vi maatte have fire heste for hver vogn op ad bjerget. Paa alle de banker her maatte vi benytte slæbesko til det ene hjul for at komme ned. Oppe paa højden gik vi i bivuak. Der fik jeg det første brev hjemmefra, vi havde til den dag slet ingen post faaet, det var den første. Det var dejligt at høre, at de havde det godt hjemme. Det var den køneste plads, vi havde haft endnu. Om aftenen blev der for »første gang sunge i lejren, det var et dejligt vejr. Anglitterne sang Slesvigholstenervisen (Schleswig Holstein meerumschlun-

gen), den sang har jeg nu aldrig kunnet taale, saa jeg sang ikke med, men blev forstemt. Byen, vi laa ved, hed La Chapelle«.

Tirsdag den 8. Sept.

»Vi kørte nu ned ad det vældige bjerg med slæbesko paa hjulene, og meget forsigtig. En masse døde heste laa ved siden af vejen, der var en forfærdelig stank, i denne varme var de straks gaaet i forraadnelse.«

»Vi kom saa til byen »Orbais«. Der gjorde vi holdt og læsede af. Lige syd for os tordnede kanonerne, det var et vældigt slag.« (Det var Marneslaget).

»Pludselig kom Leutnant Leverens hen til mig, trak mig til side og spurgte mig, hvad for 4 heste der var de bedste af alle vore heste. Det stod meget daarligt til, og det var muligt, at vi skulde flygte med et par vogne og lade alle hestene og vognene i stikken, og blot se at redde folkene. Jeg vilde straks ikke tro det men lo af det, det er bitter alvor, sagde han saa.«

Pløtz' skimler og Widenbeins de sorte (Rappen) er de bedste heste, bestemte jeg saa, ja det mente han ogsaa. Han havde fattet en sær tillid til mig. helt siden den gang, jeg ikke vilde blive i Berlin med mit daarlige knæ, men vilde med ud.

Jeg havde inden krigen hørt saa meget om den franske hær, og det franske folk, som dygtig og tapper, saa jeg i begyndelsen slet ikke kunde forstaa, at vi gik saa rask frem, og at de blev ved at flygte. Da leutnanten saa kom og sagde, at vi skulde flygte, troede jeg det ikke. Det var ikke let at flygte tilbage over disse bjerge, og tit var der sprængte broer.

»Saa kom efterretningen, at »Maubeuge« var falden, stor sejr med 40,000 fanger. Lidt efter en fangetransport paa 240, der var tre civile med, de skulde efter sigende have vinket med røde kors flag og dermed have angivet vort artilleris stilling. De havde faaet prygl, den ene var en helt ung fyr paa 16—17 aar, de andre meget gamle.«

»Saa kom der en fransk flyver og smed bomber ned, vi skød paa ham, han ramte en anden kolonne ved siden af os, 5

døde, 10 saarede. kl. 7½ kom der ordre til afmarch. Nu var det mørkt, og da vi var saa nær paa fjenden, maatte vi ingen lygte bruge, der var fjendtligt kavaleri, blev der sagt, vi maatte over de høje bjerge og gennem en flod et sted, tilbage til »la Chapelle«. Der kom vi kl. 12 aften.

»Onsdag den 9. Sept.

Nu kørte vi nord paa til »Dormans«, der var en etappekolonne, hvis læs vi fik. Vi skulde koge middag, men da de belgiske konserves var kommen over ilden, kom der pludselig ordre »til hest«, »til hest«, saa det blev ikke middag den dag. Vore tropper skulde være i knibe, og vi kørte nu imod øst langs med »Marne« men syd for den.«

Pludselig kom der en bil med officerer og spurgte efter Ritmesteren. Et øjeblik efter blev der kommanderet trav, og de beredue galop. »Da vi kom hen foran, fik vi ordren.« »Vi skulde være over Marnebroen ved »Epernay« inden kl. 5½, for ellers kom vi ikke over, fra den tid var broen forbeholdt andre troppeafdelinger. Ritmesteren var reden afsted, overløjtnanten gav os ordre: Strakt trav de 20 kilometer til broen, blev et par heste lidt slappe, skulde vi læsse noget af ladningen af under farten. Kunde et par heste ikke mere, skulde vognen køres over til siden, kusken skulde lade det hele staa og hoppe op paa den næste vogn. Men tømmer og hammelreb skulde skæres og koblingerne løses, saa hestene blev fri.« Overløjtnanten sagde, at han gjorde os ansvarlig for, at ingen heste stod og sultede ihjel for vognen.

Det var den gamle kavalleriofficer, man der hørte, og det var godt at høre. Det blev en slem tur for de stakke's dyr, vi havde mest store svære vogne, saa var der 30 centner paa hver vogn foruden »jernportionen« (reserveportionen) og manden, hestesko og andet, 3500 til 3800 pund, paa hver vogn, mest svære heste, belgier og jyder, og saa trav hele tiden. Det første af mine spænd begyndte snart at blive slapt, vognen var læsset med hvedemel, jeg gav ordre til at læsse af, og snart efter faldt den ene sæk flormel efter den anden ned paa vejen. Der

var et par store røde jyder for vognen, som i sig selv var meget svær, da de nu blev lettet, gik det flot igen. Saa var det galt med nr. 3, der var et par tykke belgier, der var nogle store kasser med belgiske konserves, dem havde vi fundet et sted i et depot, saa røg de ned paa vejen. Vogn nr. 4. Pløtz fra Pommern, vilde jeg have til at læsse nogle af hans konserves-kasser af. Nej, Du kan tro nej, sagde han, det er bare svinekonserves, (det var de bedste af alt), dem skal »die Franzosen« ikke have, dem vil vi selv have oven paa denne historie. Han beholdt ladningen, og hans heste klarede den flot. Den ene af Widenbeins sorte blev lam, men han nægtede at forlade hestene, saa fik vi fat i en reservehest, fik spændt om i en fart, den anden bunden bag efter, og de kom med.

Vi naaede frem i rette tid; da vi kørte igennem Epernay, inden vi naaede broen, saa jeg en ung pige staa og grine og pege med fingeren efter min første vogn, saa kom jeg i tanker om, at der stod med store bogstaver skrevet med kridt: »Nach Paris«. Nu grinte de, for nu gik det skam ikke efter Paris. Da de saa, at jeg, som red ved den anden side, saa, hvad de grinte af, blev de betænkelige, men da jeg saa truede af dem med pegefingeren og lo med, jublede de højt.

Broen over »Marne« var her en ældgammel solid Murstensbro. Kommen over broen delte vejen sig, Leverens, som førte, tog med vejen, der gik til venstre, op imellem vinbjergene, den blev snart saa stejl, at de kørte fast, og da det var fejl vej, slog vi andre, efter ordre, ind paa vejen, der gik til højre, parallelt med Marne«.

De fem vogne, der var kommen op, maatte vi foreløbig lade i stikken, de kunde hverken komme frem, det var for stejlt og de kunde ikke vende, eller komme tilbage, da vejen var fuld af folk hele tiden. De fire vogne fik vi igen, den ene efterlod vi til franskmændene. Der blev efterladt tre heste syd for Marne, det var det hele, men noget af ladningen !aa paa vejen.

»Saa gik det afsted efter Reims. Der var 24 klmtr. Vi kørte om aftenen ind gennem en vældig stor skov, og det gik

meget smaat, hestene kunde ikke mere, om aftenen kl. 12 gik vi i bivuak cirka 10 kilometer syd for Reims. Paa flugten red jeg min gamle »Fuchs«, den var helt tosset urolig, dertil kommer, at jeg ikke havde spist hele dagen, da min mave var i uorden. Jeg tror aldrig, at jeg har været saa træt og stiv, begge mine knæ var huden slidt af.

»Torsdag den 10. Sept.

Da vi om morgenen kom op, kunde vi se katedralen i Reims igennem morgendisken. Vi kørte saa nord paa efter Reims, i udkanten af byen bøjede vejen mod vest, vi var lige uden for en meget stor kirke og saa katedralen i det fjerne, den vilde jeg gerne have været ind og se. Det gik stadig mod nordvest, nu kl. 7 slog vi lejr ved: Sault st. Remu.«

Fredag den 11. Sept.

»Nu er det meningen, at vi nu skal i retningen efter Paris, der helt skal omslutes. De fortæller, at det var et stort strategisk tilbagetog. Det er meningen at lokke franskmændene efter os, og saa omslutte dem i en hel kæde, andre siger, at Paris skal helt omslutes. Vi er nogle stykker, som ikke tror paa den mere, dertil gik tilbagetoget for voldsomt, og vi efterlod for meget.

Lørdag den 12. Sept.

»I dag er det min Mors fødselsdag, det er godt at hun ikke oplever dette. Vi har kørt rundt i dag og ingen ved øjensynlig, hvor vi skal hen, om eftermiddagen kom vi her tilbage til Sault st. Remu.«

Vi havde ikke noget at spise, saa tog de et fedesvin hos en hondemand, det var det første; han fik en »Bon« for det, det var den første, der blev skreven fra vor kolonne. Det blev »til mange inden krigen fik ende. Vetter, som er god til at bjerge, fak fat i en krukke fedt. Saa opdagede vi en vogn brød og stjal om natten et par, nu har vi noget at spise igen. Om aftenen »fandt« de en tønne vin, og de fleste drak sig fulde.«

Søndag den 13. Sept.

»Kl. 8 kørte vi til Avançon, det er blæst og storm, kanonerne

tordner stadig uafbrudt. Det begynder at knibe med føden, især brød. Det er ikke som for en tid siden, da levede vi i flere dage ved ærter, tørt brød og champagne. Nu har vi kød men intet brød, det er meget værre.»

Mandag den 14. Sept.

»I dag har vi læsset af og kørt til Rethel for at læsse ammunition.« Der gaar hver dag de vildeste rygter, og de plejer at være løgn. De har flere gange fortalt, at Danmark var kommen med i krigen mod Tyskland. Disse rygter var vi ikke glade ved, os der var oppe fra dette hjørne, vi havde set tilstrækkeligt af krigen, til at vi var klar over, at det var det værste, der kunde times vor hjemstavn. Der var foruden mig en mand fra Nordslesvig, Diderik Moldt, ovre fra Als, fra nærheden af Gammelgaard. Men saa var der Angelitterne, vi havde paa det punkt samme interesse. Da vi laa der foran Rethel og ventede paa læs, forlød det igen, at nu var det helt sikkert, nu var Danmark kommen med i krigen. Da en af folkene fra Angel kom med en pessimistisk bemærkning i den anledning, sagde vor lille vigtige vagtmester »Wichmann«: »Was hat Dänemark, 50 Briefträger«. Denne haanlige bemærkning vilde jeg gerne have givet et skarpt svar paa, men forsigtig skulde jeg ogsaa være, men inden jeg fik mig betænkt, kom svaret. Det var Nicolas Braack ovre fra Hyrup i Angel, der svarede alvorlig og rolig. De skal ikke gøre nar af danskerne, hr. vagtmester, fordi det er en lille nation, de har vist i 64, at de var tapre soldater, der stod deres mand. Det blev sagt saa bestemt, at vagtmesteren gjorde en undskyldning. Braack kendte jeg som en meget nationalt tysksindet mand, vi havde været soldat sammen i to aar i Potsdam, ved »Garde du Corps«, men aldrig haft noget med hinanden at gøre, nu vandt han en ven for livstid. (Vi besøger hinanden af og til).

Tirsdag den 15. Sept.

»Vi maatte blive her i nat, da der ingen ladning kom til os. Vi ligger i bivuak i en brakmark, det har regnet i nat og det er koldt. Traf i dag nogle folk fra »Garde Schützen« og

spurgte straks efter Georg og Emil Mygind, som jeg vidste var rykket ud med den aktive bataillon. Der var ikke ret mange, der var kommen tilbage fra Marneslaget, bataillonen var bleven fuldstændig oprevet. Jeg traf endelig en, der kendte brødrene Mygind, og han sagde, at Emil var saaret og Georg falden. (Det var heldigvis ikke sandt det sidste). Det gjorde meget mere indtryk paa mig at høre, at en af mine venner var død, end at se mange fremmede døde, som man ikke kender.« Jeg skrev det straks hjem til Margrete, men bad hende fortie det med Georg, det gjorde hun ogsaa heldigvis.

Om eftermiddagen opdagede jeg, at underofficer Otsen fra Gintofte havde funden en vest, der var godt varm, og vilde kassere den han først havde »funden«, den fik jeg saa, og han var sulten, saa da han opdagede, at jeg havde brød og fedt, spurgte han, om jeg ikke syntes, at den vest var en fedtmellemmad værd, jo det syntes jeg, han fik sin mellemmad og vi sad paa en stjert og spiste. Senere da han blev officer, snakkede vi sommetider om denne handel.

Om eftermiddagen kom der ordre, at vi skulde køre tilbage til Avancø, uden ladning, det hele er lidt planløst, det er ikke saa sært alle mulige troppeafdelinger ligger imellem hinanden, og slaget varer endnu, det er uafbrudt, at vi kan høre kanonerens torden. Det er skrækkeligt, at meuneskene er saadanne rovdyr.

Onsdag den 16. Sept.

»Stadig regnvejr; vi ligger om natten under vognen, men det er koldt og vaadt. Nu har jeg endelig faaet mig et tæppe til at lægge over mig om natten, jeg »fandt« det i sovekamret i et tomt hus. Et dejligt stort varmt tæppe. Om eftermiddagen marsjerede vi til Sault st. Remu. Jeg maatte staa vagt om natten paa en korsvej i Roisy. Der kommer den ene transport saarede efter den anden, det ser uhyggelig ud.«

Torsdag den 17. Sept.

»I dag kom havren og den læssede vi paa og kørte saa med

---

den til Juniville, der afleverede vi den, samme aften fik jeg det andet brev fra Margrete.«

Fredag den 18. Sept.

»Nu maatte vi til at køre havreneg hjem fra marken til hestene. Om eftermiddagen kørte vi igen til Sault st. Remy. Der er vi snart kendt.«

Vi blev der paa egnen til omkring 1. Februar 1915.